

A sport, jelentősége és ellentmondásosságai

A modern sport olyan társadalmi és kulturális jelenséggé vált, amely áthatja a XXI. század emberének mindennapjait. Aktívan űzzük, vagy nézzük; jelenléte mindenképpen szembeötlő. Növekvő fontossága egyrészt abból ered, hogy egyre több tagot és nézőt képes vonzani, másfelől tény, hogy hatékonyan serkenti a gazdasági növekedést. Fizikai, fiziológiai, biomechanikai, pszichológiai, de ugyanígy szervezeti, politikai, gazdasági tényezőket is mozgósít; rítusokat, szabályokat és értékeket hordoz; története van, s ez lehetővé teszi, hogy úgy közelítsük meg, mint „általános társadalmi jelenséget”.¹

Amikor „sportról” beszélünk, miről is beszélünk tulajdonképpen? Ez a kifejezés különböző szintű gyakorlatot és annak olyan sokféle formáját foglalja magában, hogy lehetetlen egyértelmű fogalmat levezetni belőle. Mik a közös pontok egy erdei kocogás, amelynek egyetlen célja a futás élvezete, és egy ezeröttszáz méteres versenyre felkészítő rendszeres edzés között? Sok definíciót javasolnak. Ezek közül *Georges Magnane* tartja fontosnak azt, hogy a sportot társadalmi környezetébe illesztve határozza meg: „Szabadidős tevékenység, amelynek domináns eleme a fizikai erőfeszítés. Egyszerre játék és munka, amelyet szabályok szerint, versenyszerűen űznek. Speciális előírások és intézmények tartoznak hozzá. Igen könnyen professzionális tevékenységgé alakul át.”² *Michel Bouet*-val együtt ellenkezhetünk ezzel, mondván hogy nemcsak versenyszerű sportok léteznek (például alpinizmus, búvárkodás stb.), de „feltételezhetjük, hogy minden sportban ott rejtőzik a versenyszellem”,³ még a megrendezett versenyek nélkül is.

Némely szerző úgy látja, hogy a sport alapvetően meghatározható a játékosága alapján, de ezt már nem tarthatjuk velejárájának. Végül is a versenyek tétje és a teljesítményközpontúság olyanná vált, hogy ez már bőven meghaladja a játék határait: az önzetlen erőfeszítést veszélyezteti a haszonkeresés, a szabályok s az ellenfél tiszteletben tartását és az elfogadott kudarcot veszélyezteti a mindenáron való győzelem felbőszült indulata; az önmegvalósítást a sportoló piaci áruvá degradálódása stb.

A sportolás egyre fokozódó ellentmondásossága fejeződik ki e társadalmi realitás középpontjában. Itt nagyon erősek a kísértések, a démonok elszabadulnak, a konkoly és a jó mag együtt nő. Mindez a sportot a spirituális küzdelem helyévé teszi. De lehetséges győztesként kikerülni ebből, és megtalálni a fejlődés útját itt, ahol értelmet nyer az élet, hiszen ebben az összetett valóságban működik a Lélek.

A SPORT AZ ÉLET SZOLGÁLATÁBAN

Minden lénynek a teste fejezi ki azt az éltető dinamizmust, amelyet magában hordoz. S a keresztény hagyomány ezt sem hagyja ki; fontosságot tulajdonít minden jellemző

1 Marcel Mausst idézi M. BOUET: *Signification du sport*, Editions Universitaires, Paris, 1971, 12. ■ 2 G. MAGNANE: *Sociologie du sport*, Idées NRF, Paris, 1964. ■ 3 M. BOUET: *Signification du sport*, i. m. 46–47.

mozdulatának. A sportolás épp azért, mert aszkézis, pontosan a test harmóniájának megvalósításában működik közre. Ez – bár sohasem tökéletes, de – jelzi a folyamatos fejlődést a létezés kiteljesedése, a nagyobb belső egység és igazabb emberség felé.

1. Éltető dinamizmus

Egy sportoló erőfeszítéseit szemlélve könnyebben megérthetjük, hogy a sportnak lényege az életerő és az emberi test szépségének kifejezése. A folyamatos teremtés jele ez az éltető dinamizmus: az Ember teremtéséé, aki Isten csodája, de befejezetlen teremtmény. A sport a teremtés helye, amint erről *Jean Galfione*⁴ beszámol: „Amikor a pálya szélén állok, rúddal a kezemben, belül kiüresítem magamat. Egészen belemerülök érzékelésem kiterjedt világába, hogy itt és most megalkossak mindent. Mindentől elszakadok, hogy egyetlen gondolattal elérjem a fellegetek és az élvezetet.”

A sportoló legfőbb motivációja egy belső feszültség, az előrehaladás vágya, keresve a beteljesülést. Tehát a győzelem öröme mintegy felbuzog.

Az edzés lassú és hosszadalmas munkája során, idővel kifejlődnek a sportember testi adottságai, s ez nemcsak a test, hanem az ő teljes lényének fejlődését jelzi. S amikor a technika, a tehetség és érzékenység találkozik egy közös és tökéletes pontban, úgy tűnik, a test súlytalan; a lélek által hordozva a szépség szolgálatába kerül, úgy, mint a táncban: a tiszta kegyelem egy pillanata, ami megindít és ösztökél, a sportoló és a nézők között szoros szimpátiát létesítve.

2. Aszkézis

Aki szabadidős aktivitásra adja magát, abból sem hiányzik az a vágy, hogy formában maradjon, „felülkerekedjen” önmagán; de az élsportoló ebben a felülkerekedésben egészen a kiválóságra törekszik. Ugyanakkor mindkettő kikapcsolódik és örömet is talál ebben, de különböző módon. Egyiknek a mozgás szórakozás, játék; a másinak munka, hiszen a testi ügyesség nem veleszületett adottság: tanulást, figyelmet igényel. Egy mozdulat kidolgozása, ismétlése, begyakorlása igazi aszkézis.

Ez emlékeztet arra az aszkézisre, amelyre a *Lelkigyakorlatok* teljes menetét alapozta *Loyolai Ignác* az ember nagyobb szabadsága érdekében. Ugyanis a *Lelkigyakorlatok* könyvének elején a lelkigyakorlatokat a testi gyakorlással hasonlítja össze; egyiknek és másinak is az a célja, hogy a szív és a test engedelmességében „készen álljon” a *haladásra*. A „magunk legyőzésére” irányuló akarat a megfelelő gyakorlatok kitartó elvégzésével utat nyit egyfajta beteljesülés felé.

De úgy tűnik, hogy ezen azonosságokon túl a célok érzékelhetően különböznek: egy versenysportoló számára arról van szó, hogy azért győzze le korlátait, s valamiképpen „természetfölöttivé” váljék, hogy ő legyen a legjobb, vagy legalábbis egy a legjobbak között: így megismerje a „dicsőséget”, amivel az emberek övezik körül. Ignác számára

⁴ Francia rúdugró, atlantai olimpiai bajnok 1996-ban, majd az 1999-es maebashi atlétikai bajnokság győztese rúdugrásban.

a haladás „Isten nagyobb dicsőségére” irányul. Ebben az összefüggésben az „Isten nagyobb dicsőségére” kifejezés középfokú jelzője az úton járó ember helyzetét illusztrálja, aki saját beteljesülése, vagyis a teljes élet felé halad, Isten tekintetével kísérve.

3. Az értelmet kereső ember

Egy perspektívát nyit meg minden sport gyakorlása: a fejlődés lehetőségét. Az élsportolónál a saját korlátai meghaladására törekvés azt a vágyat fejezi ki, hogy értelmet adjon életének. Ez itt a jó mag jellegzetessége, mert a teljesítmény javítása együtt jár egész lényének elköteleződésével egy ideál felé, hogy azt vigye végbe, ami jobb. Mozgósítja akaratát ennek eléréséhez, s minden motorikus, érzéki és értelmi adottságát egyetlen célra összpontosítja. A beteljesüléstől még messze van, egy teljesítmény elérése ennek újabb meghaladására hív. Mindez az abszolútum ízét rejt magában.

A kitartás komoly próbáinak fejlesztése, mint például a maraton vagy a tájékozódási futás, ötvözi az egyéni és közösségi dimenziót, valamint érzékelteti a testvéries és ünnepi hangulatban megélt játék és önlegyőzés vágyát. A többiek elköteleződése nagyban támogatja az egyén erőfeszítését: a cinkos és harmonikus együttlét élményét keresik. S mit mondjunk az eltökéltségről azokon a versenyeken, ahol mozgássérült sportolók indulnak? Fogyatékoságuk ellenére bizalommal vetik be magukat, hogy felülkerekedjenek a nehézségeken: gyengén látók műlesiklása, kosárlabda-játékosok kerekesszékekben... Az emberi erő, kitartás példája, önmaguk elfogadása rezignáció nélkül, egyszerűen az élni akarás vágya hajtja őket.

Vajon nem ez a keresés éltette Szent Pált, amikor így nyilatkozott: „Elfelejttem, ami mögöttem van, és nekilendülök annak, ami előttem van. Futok a kitűzött cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban” (Fil 3,13–14).

4. Az emberség iskolája

Legyen szó akár szabadidős tevékenységről, ahol az embernek egyedül az erő bevetésének szabad és vidám pillanatnyi élvezete számít, s mit sem törődik azzal, hogy magasabbra lépjen a sportélet ranglétráján, vagy pedig szervezettebb gyakorlásról, amelyet a versenyzés vágya tart fenn: a sportolás a teljes személy növekedésének és fejlődésének kiemelt eszköze. A sport a fegyelmezettség, a szabályok tiszteltettség, a szolidaritás tanulásának helye; őszinte találkozássá nyit meg az ellenféllel. Az összecsapás így elhagyja az ellenséges viszonyulás modelljét, hogy ezáltal egy rövid ideig tartó mű megalkotásában, amelyben mindenki a legjobbat adja magából, „együttműködéssé” váljon.

Pierre de Coubertin nevelési javaslatával arra törekedett, hogy az ingyenes erőfeszítést, az ellenfél tiszteltettség szervezeti keretek között elősegítse, ami az idillikus, példás társadalom képét táplálhatta. Ez az, amit az olimpiai és paralimpiai játékok eseménye megpróbál feljuttatni a majdnem világméretű szinten betartott „olimpiai tűzszünettel”.

Mint minden jelentős sportesemény, az olimpia is nagy ünnepi pillanat, a kollektív közösség ünnepélyes momentuma, valamiképp kultikus dolog, amivel kapcsolatban lehetetlen nem emlékezni arra, amire minden Lélek által megvilágított ember

hivatva van: „Ugyanaz a szeretet legyen bennetek, egyet akarva ugyanarra törekedjete. Semmit ne tegyetek önzésből, se hiú dicsőségvágyból, hanem alázattal különbnek tart-
sátok egymást magatoknál; és senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a máso-
két is” (Fil 2,2–4).

De ezek a gyümölcsök szorosan függenek attól, hogy a sportoló alapvetően mit tűzött ki célul maga elé. Ez az valójában, hogy az ember hogyan, mire használja a sportot, ami segítheti élni, vagy ellenkezőleg: tönkretelheti. S részben itt van a sport ellentmondá-
sosságainak gyökere.

A JÓ MAG ÉS A KONKOLY

1. Egészen a túlzásokig

Minden rekord bravúrként van beállítva, amiről a média széleskörűen beszámol; a baj-
nok fantazmákat fenntartó ideált testesít meg: fiatalság, szépség, erő, siker. Így gyárt-
juk le a „stadionok isteneit”, akikkel azonosulunk. Ezért a sportolót egészen a túlhaj-
szolásig érheti a „mindig több” kísértése, a haszon csábításával együtt: anyagi nyereség,
hírnév stb.

A játék ingyenessége eltűnt a szemünk elől. Az értelem keresését, a beteljesülésre való
vágyat megmételvezheti a csábítás. Ez az, amikor a konkoly elfojtja a jó magot. A győ-
zelemre és az arra irányuló akarat, hogy jobban csináljam, mint mások, mértéktelen-
séghez vezethetnek, a túlzásba vitt edzések, illetve mindenfajta szabálytalanság (dop-
pingolás, manipulált meccsek, korrupció, erőszak stb.) veszélyeivel együtt. Valóban,
olykor a sportgyakorláshoz általánosságban hozzárendelt eredményekkel szemben áll
a kevésbé nemes realitás: a dicsőség keresése, a pénzsóvárság, amelynek néha igen nehéz
ellenállni. Pedig a győzelem, az elismertség, megbecsültség olyan dinamizmusnak a jel-
lemzői, amely önmagában egyáltalán nem rossz. De a veszély ott leselkedik, amikor ez
a dinamizmus eltér eredeti céljától; így „a jó látszata alatt” a sportoló a csábítás finom,
alig észrevehető és megtévesztő hálójába kerül. Valóságos harctér ez.

Ignác maga is megtapasztalta azt, amit ő „*sub specie boni*”, azaz a jó látszata alatti
kísértésnek nevezett. Magáról mondta, hogy „az a nagy és hiú vágy vezette, hogy hír-
nevet szerez magának”.⁵ Egy nap aztán megértette, hogy egészen addig csak álmodta
az életét, azoknak a képeknek a játékától megigézve, amelyekkel lelkében azonosult.

A sportoló (főként az élsportoló) nincs megvédve ezektől a „cselvetésektől”, amikor
a „mindig többet” keresi, a mindenhatóság illúziója vagy a „legjobbna lenni” rögesz-
méje kísérti. A csábítások valóban a gyötrődés, sanyargatás útjai, amelyek veszélyeztet-
tik, tönkreteszik az egészséget. Márpedig: „Mit használ az embernek, ha az egész vilá-
got megnyeri, lelkében pedig kárt vall?” (Mt 16,26).

A klubok drukkerei, támogatói sem menekülnek meg ezektől a kísértésektől: az ellen-
fél „ellenség” lesz. Ezért a sportpályán úgy, mint a lelátón vagy a stadion környékén egy
pillanat alatt lesöpörheti a *fair play* szabályait az erőszak.

5 LOYOLAI SZENT IGNÁC: *A zarándok*, n. 1.

2. Felsőbbrendű emberré válni?

Fontos, hogy szem előtt tartsuk: *önmagunk meghaladása* a sportolás lényege. Ez a törekvés a sportoló termékeny feszültségének hajtóereje a versenyen, s az ott megtapasztalt élvezet tartja fenn a feszültséget. E nélkül megszűnik a sport gyakorlata, s átadja helyét a játéknak. De a vágyott haladás nem végtelen, ami az emberi faj korlátaira figyelmeztet. Az atlétikában a versenyek hetven százalékában már húsz éve nincs fejlődés.⁶ Ezért nagy lehet a kísértés, hogy mindenfajta pótszert alkalmazzanak, beleértve az illegális eljárásokat is, hogy kielégítsék a „mindig erősebb” és „nagyobb” olthatatlan prométheuszi szomjúságát, azt az állandó szükségletet, melynek következtében az ember felül akar emelkedni saját állapotán. Szembesülve végességével az ember minden eszközzel a „végtelent” keresi. Az „extrém sportok” új keletű vonzereje (toronyugrás extrém magasból, extrém sílesiklás meredek sziklákon...) ezt a „maximalizációt” tükrözi. Még ha az extrém sportolók száma igen korlátozott is, létük akkor is ezt a kihívások iránti szükségletet fejezi ki: életveszélyes bravúrokat és hihetetlen, még nem látott dolgokat véghezvinni.

A sportpályán minden számszerűsített és a legjobb teljesítmény érdekében optimalizált. A test maga is rengeteg számításnak és mértéknek van alávetve. Technológiai eszközöket vetnek be, hogy néhány centimétert vagy ezredmásodpercet nyerjenek, mint Rómában a 2009-es úszó-világbajnokságon, ahol a teljesítmények 1,6 százalékkal javultak a poliuretán úszódressz használata miatt.

Nagy előrelépés, hogy a technológiai eszközök fejlődésének köszönhetően a fogyatékos emberek is hozzáférnek a gyakorlópályákhoz, ami eddig elérhetetlen volt számukra. Mégis megfontolásra késztet: vajon meddig folyamodhatunk technológiai eszközökhöz, hogy felülkerekedjünk a testi korlátokon?⁷

Ellentétben a hívó magatartással, amikor az ember beleegyezik abba, hogy Mástól kapja az életét, a „mindig többet” kultusza ahhoz a pökhendiséghez vezet, amely azt képzelet, hogy minden eszközzel saját maga alakítja a testét. A sportember így a felsőbbrendű ember kialakítása felé tart, s a színelőadásként felfogott sport mitizálja ezt.

3. A pénz zsarnoksága

Azzal, hogy az élsportot előtérbe helyezi, a média a teljesítmény hatását növeli, amint ezt Coubertin kifejti: figyelik és utánozzák a bajnok viselkedését, aminek így példaértéke van. A sportoló napjaink végtelenül tökéletes testkultuszát növeli bravúrával. De miután akarata ellenére „sztárt” kreáltak belőle, a hirtelen megistenülés által az elidegenedés veszélyével találja szembe magát: de hát hogyan álljon ellen ahhoz hasonló szerződési felkéréseknek, mint amelyeneket a filmsztároknak ajánlanak fel?

Az amatőr, érdek nélküli sporttal szemben megjelenik a pénzsóvár hivatásos sport, az új „templomi árusok” jelensége. A játékosok átigazolására fizetett pénzösszeg

6 J.-F. TOUSSAINT: *La chimie et le sport*, EDP-Sciences, Les Ulis, 2010, 67–68. ■ 7 I. QUEVAL: Felsőrendű emberek gyártása: edzett test, doppingolt test, túlméretezett test, in J.-F. TOUSSAINT: *La chimie et le sport*, i. m.

megbotránkoztatóan magas, magát a sportolót teszi áruvá. Értékét a kereslet és kínálat játéka szabja meg: a modern rabszolgaság új formája ez. A sportelődás egyik hatása ez, amely – a piaci törvényeknek alávétve – maga után vonja a „sztárcsinálást”, a bérek inflációját, a legjobb játékosok és edzők *mercato*ját. S minél jobban függ a sport a magán-szférából eredő finanszírozástól, annál inkább az eredményesség rabja lesz, ami az emberi korlátok legyőzéséhez használt pótszerek alkalmazására ösztönöz.

Hogyan lehet hát ellenállni mindannak a manipulációnak, amely a mindenhatóság utáni szomjúhozásból, a pénzsóvárságból, a dicsőségvágyból, az uralomvágyból és korlátaink letagadásából ered? Lám, ez az igazi küzdelem, amelyet minden sportembernek (élsportolónak) manapság meg kell vívnia.

Krisztus pusztai megkísértésének történetében (Mt 4,1–11) az ördög, akit Ignác az „emberi természet ellenségének” nevez,⁸ pontosan három fegyvert használ. Az első kísértés, hogy az ember maga legyen saját életének forrása. A második, hogy a világ ura legyen. A harmadik, hogy feltűnéssel és bravúrral hódítson. Ezek a kísértések beszivárogtak a sport területére, célt csinálnak belőle, pedig csak az ember szolgálatára rendelt eszköz. Ezzel a sportolót olyan radikális választások elé állítják, amikor is a testét és életét tiszteletben tartó szabad ember életmódja és cselekvésmódja a tét.

Ez a küzdelem nem annyira a sporttermekben zajlik, hanem mindenki szívében: abban a feszültségben, mely a mindenáron „dobogóra jutás” vágya és a „vesztés”, a „nem én vagyok a legjobb” elfogadása között alakul ki. Ellenállni a doppingszerek ajánlatának, a reklámszerződések pénzbeli csábításainak, hogy a legjobbba adva magukból megízleljék az igazságos, becsületes részvétel örömét, nos, mindez nem más, mint hogy a sportolók megőrzik teljes emberségüket és méltóságukat. *Alain Mimoun* alakja egy ilyen sportolóé, aki nyomot hagyott a sporttörténetben. Élete példamutató: kivételes akarattal, kitartással, bátorsággal szüntelenül felülkerekedett korlátain; sohasem engedett az olcsó győzelem káprázatának. Szorgalmasan, szívós kitartással edzett, kiváló akart lenni. Az 1956-os, melbourne-i olimpián mitikus futása a legyőzhetetlen *Emil Zátopek* ellen szinte történelmi esemény volt. Meséli, hogy ezen a napon negyvenfokos hőségben futotta le a maratont; lábai sajogtak, nem kapott levegőt, magában így kiáltott: „Te lusta, csak nem fogod most feladni!” Így hát futott, győzött, s végül ellenfele hosszas öleléssel gratulált neki.

*

Az igazi sportoló szenvedélyes, s kész áldozatot hozni a saját sikerénél nagyobb cél érdekében. Az erőfeszítésben kitartva küzd mindaz ellen, ami visszafog, lenyom, elnehézi. Felfedezi testében az élet lényegét, a szabadság ingyenes ajándékát.

A tapasztalt kisiklásokkal szemben napjainkban intézményes szabályozást vezettek be, bizonyára megóvándó mindazt, amit a „sport genetikai kódjának” hívhatunk. Már kibontakozik a „pénzügyi fair play” fogalma, amely arra szolgál, hogy erkölcsi szabályozást biztosítson; emellett a nemzetközi doppingellenes szabályzat felülvizsgálatát is tervbe vették. De elsősorban vajon nem az lenne az új és valóságos kihívás minden

⁸ Lgy. n. 10.

sportoló számára, hogy bölcsességgel álljon ellen ezeknek a kísértéseknek, elfogadva saját és a többiek korlátait, tiszteletben tartva az egészség- és élethigiéniát? Ez az alázat útja, ugyanakkor a sportoló méltóságának megerősítése. S bizonyára ez az igazi sportember jellemzője.

Fordította: Mézner Mariann

A szerző tiszteletbeli általános felügyelő a francia Ifjúsági és Sportminisztériumban. Emellett lelkigyakorlatokat kísér a francia jezsuiták clamarti és penboc'h-i lelkigyakorlatos házában.

A fordítás forrása: Christus, 2015. július (n. 247), 264–272.

